

**Tereza ARNDT – Bohumil MELICHAR – Čeněk PÝCHA (eds.),
13 objektů z (ne)šťastného muzea**

Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2022, 338 stran,
ISBN 978-80-7516-019-5

Čtení publikace někdejších pracovníků vzdělávacího oddělení Ústavu pro studium totalitních režimů (dále jen ÚSTR) přináší nepochybně mnoho podnětů a otázek pro promýšlení aktuálních a začasťe kontroverzních témat. Záběr knihy zasahuje do oblasti historiografie, pedagogiky, muzejnictví, či šířeji vnímání a recepce veřejného prostoru. Odvolání jednoho z jejích spoluautorů Čenka Pýchy novým ředitelem ÚSTR z pozice vedoucího výše zmíněného oddělení a následné dobrovolné výpovědi dalších členů a členek týmu vyhrotilo spory kolem sborníku také v rovině mediálních a politických střetů. Na podporu didaktiček a didaktiků pak vznikla i petice z řad odborné veřejnosti, která vyjadřovala obavu o další osudy reform historického a občanského vzdělávání.¹

Jednou z příčin sporu mělo být i zabránění distribuce recenzované publikace ze strany nového vedení ústavu v čele s ředitelem Ladislavem Kudrnou. Kniha přitom vznikala v rámci dlouhodobého projektu ve spolupráci s Národním muzeem. Jejím cílem bylo přinést veřejnosti rozmanité pohledy na možnost vystavování objektů i nastínit didaktickou práci s objekty ze sbírky zaniklého Muzea dělnického hnutí. Námětově je publikace značně pestrá. V jednotlivých kapitolách nejsou představeny pouze objekty z depozitářů „nešťastného muzea“, nýbrž i další plastiky ve veřejném prostoru. Z konceptu knihy lehce vyčnívá poslední příspěvek Kamila Činátla, věnovaný interpretacím odkazu spisovatelky Marie Majerové v komparaci s populárními romány od Karin Lednické (s. 271–289). Texty publikace se věnují různorodým

1) Výzva na podporu Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů [online], [citováno dne: 20. 5. 2025]. Dostupné z: https://www.petice.com/vyzva_na_podporu_oddleni_vzdlavani_ustavu_pro_studium_totalitnich_reim.

artefaktům historické paměti z dob státně socialistické diktatury (busty a obrazy stranické ikonografie, ohořelé břevno z lidické školy, architektura z doby reálného socialismu, partyzánské pomníky ad.), vzájemně je však spojuje autorský přístup. Základní otázky, které si historičky a historici pokládali, se týkají jak zakotvení objektů v souřadnicích doby jejich vzniku, tak současného vztahu veřejnosti k jejich chápání. Z perspektivy výuky dějepisu vidí autoři publikace možnost jejich využití pro badatelskou formu výuky, postavenou na rozvoji kritického myšlení studentstva na základě vlastní práce s historickými prameny. Čtenářstvu knihy se tak mohou otevřít perspektivy vnímání rozmanitých a někdy protikladných kontextů, v nichž tyto objekty figurují. Publikace tak přináší i kvalifikované pohledy na možnosti pedagogické nebo muzejní práce, v některých pasážích se však dotýká také soudobých různic o podobu veřejného prostoru.

Největší bouře vyvolaly texty historika Bohumila Melichara v kapitolách věnovaných bustě Karla Marxe a koncentračnické čepici Antonína Zápotockého. V prvním případě autor popsal historické proměny vnímání osobnosti a učení Karla Marxe na modelu zobrazení jeho podoby. Jeho busta, uložená v dělnickém muzeu, se zřejmě od roku 1912 nacházela v sídle sociální demokracie v Lidovém domě coby strany, která se hlásila k jeho odkazu. Později si jeho filosofii přisvojili pod Leninovým vedením ruští komunisté a marx-leninismus se posléze stal ve východním bloku oficiální ideologií vládnoucí moci. K jisté obnově a modifikaci marxismu pak došlo v období reformních procesů šedesátých let. V letech normalizace byl restaurován marx-leninský výklad společenského vývoje, v devadesátých letech se odkaz marxismu mohl jevit jako historická veteš. Potud Melicharův výklad sledoval běžně známá fakta. Z perspektiv současné doby však připomněl historické spory o výklad marxismu či rekontextualizaci díla německého filosofa v soudobých antifašistických a radikálně levicových hnutích. Na stránkách internetového deníku *Forum 24* se v reakcích na publikaci objevil článek novináře Pavla Šafra, který autora přímočaře obvinil z relativizace socialistické diktatury (jejímž měl být Marx ideovým původcem), hrazené nadto z veřejných peněz.² Nevěcnost argumentace a zploštělost

2) Pavel ŠAFR, *Znovu vystavit busty Karla Marxe a uctívat Zápotockého čepici. To by se líbilo některým vědcům z ÚSTR*, *Forum 24*, 7. 4. 2023 [online], [citováno dne: 20. 5. 2025]. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/znovu-vystavit-busty-karla-marxe-a-uctit-cepici-zapotockeho-to-by-se-libilo-nekterym-vedcum-z-ustr>.

myšlení však těžko překvapí u autora, pro kterého je kupříkladu mnohovrstevnatá biografie Jana Žižky z pera Petra Čorneje dílem poplatným Nejedlého konceptům husitství a kultivovanou podporou „českého náckovství“.³ Autorský tým publikace přitom rozhodně nepřistupuje k historickým objektům s prefabrikovanými tezemi a ponechává jim naopak široký interpretační prostor, který je však založen na kritickém výzkumu.

Tematický rozsah knihy je značně široký. Bohumil Melichar se zabývá na příkladu obrazu milicionáře s pozadím husitského motivu otázkou, nakolik je možné soudobému studentstvu a veřejnosti přiblížit aktualizaci husitského odkazu v padesátých letech. Ta už z dnešní perspektivy působí absurdně (podobně jako malba Jana Žižky, třímajícího samopal ve filmu Zdeňka Sirového *Černí baroni*). Právě přiblížení dobového kontextu a mobilizačního potenciálu husitské tradice je úkolem pro muzejní i pedagogickou práci. I přes časovou vzdálenost a mentální odlišnosti přitom můžeme podle historika sledovat, že *„zájem o socialismus jako bezprostředně vnímanou minulost je pochopitelný stejně jako fascinace středověkou romantikou 15. století, která se dostala nejen do románů, či filmů, nýbrž také do počítačových her.“* (s. 57)

Autorský tým také připomíná odlišné zacházení s kulturními objekty z časů socialismu v polistopadovém období. Zatímco sochy zobrazující konkrétní funkcionáře a aparátníky z veřejného prostoru mizely, pomníky padlých vojáků nebo partyzánů většinou zůstaly zachovány. V průběhu státne socialistické diktatury se však měnil i vztah k jednotlivým politickým symbolům. Zatímco Stalinova postava byla odstraněna z veřejných míst v reformní dekádě šedesátých let, Gottwaldův kult byl obnoven v normalizačních časech, včetně opětovného obnovení jeho pomníků. Některé artefakty spojené s „prvním dělnickým prezidentem“ pak vyvolávají otázku, jak s nimi nakládat v současném muzejnictví. Tereza Arndt a Bohumil Melichar to dokládají kupříkladu na sádrových modelech domů, které upomínaly na Gottwaldův nízký sociální původ a byly součástí oficiální mytologie, která se kolem komunistického vůdce utvářela. Stejně tak ovšem komunistická propaganda ve svém líčení meziválečných časů vycházela z reálných příčin – z neutěšené sociální situace v dělnických koloniích, ze společenských dopadů masové nezaměstnanosti, z bezdomovectví ad. S těmito artefakty

3) Pavel ŠAFR, *Knihy roku o Žižkovi adoruje husitství jako pokrokovou revoluci*, Forum 24, 1. 9. 2020 [online], [citováno dne: 20. 5. 2025]. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/kniha-roku-o-zizkovi-adoruje-husitstvi-jako-pokrokovou-revoluci>.

tak lze pracovat v muzejnictví či v hodinách dějepisu nejen z hlediska jejich propagandistického využití, ale lze jimi otevřít i témata chudoby a sociálního vyloučení v období první republiky.

Pozoruhodná je též reflexe některých z pomníků epochy státního socialismu, které jsou dodnes součástí veřejného prostoru. To se týká například sousoší *Nový věk* (1958) od Vincence Makovského, nacházejícího se před budovou bývalého Federálního shromáždění. Mezi sochami ženy (alegorizující zemědělství) a muže-dělníka (symbolu pracující třídy) se nachází směsice paprsků, představujících atomovou energii. Ta byla symbolem technologického pokroku i optimistické důvěry v budoucnost, která měla být s jadernou energetikou propojena. Ve stejné době však byla atomová fyzika asociována i s možností válečné zkázy nebo konfliktu mezi světovými velmocemi. V současné době pak toto téma znovu začíná být nepříjemně aktuální. Z textu Jana Mervarta a Bohumila Melichara, věnovanému partyzánským pomníkům, by se mohlo zrodit téma samostatné knihy. Příběhy těchto bojovníků po boku rudoarmějců byly využívány k vytváření mytologie československo-sovětského přátelství a odvahy v boji proti nacismu. Dichotomický obraz souboje dobra se zlem však byl v šedesátých letech vystřídán vrstevnatějším a komplikovanějším chápáním mezní partyzánské zkušenosti, jak například ukazoval film *Smrt si říká Engelchen* (1963) od Jánose Kádára a Elmara Klose. V polistopadovém období došlo k očištění partyzánských pomníků od socialistické symboliky a připomínání těchto bojů nahradil důraz na předtím vytěšňované příběhy západního a nekomunistického odboje. V jedenadvacátém století se podle autorů zájem o partyzánský odpor opět prohloubil, tentokrát však v jiných souřadnicích. Velký ohlas v historické obci vyvolalo vydání *České cikánské rapsodie*⁴ od historika Jana Tesaře o romském odbojáři Josefu Serinkovi, který ukázal i nové perspektivy psaní o dějinách Romů ve 20. století. Příběh romského partyzána Jana Lacka na území Slovenského státu zase přiblížil dokumentární film jeho vnučky Věry Lackové. Téma partyzánského odboje tak může být v současnosti u našich východních sousedů vnímáno v kontextu sporů o charakter fašistického Slovenska, jehož politika je doposud hájena z pozic slovenského nacionalismu.

Celým sborníkem se prolíná řada řečnických a otevřených otázek, týkajících se témat veřejného prostoru, vystavování kontroverzních objektů

4) Josef SERINEK – Jan TESAŘ, *Česká cikánská rapsodie, I.-III. díl*, Praha 2016.

a politiky paměti. Kniha tak odráží i současný zájem o tato témata, která se nezřídka stávají kolbištěm tzv. kulturních válek. Proměna jejich vnímání proto může ilustrovat známé teze francouzského sociologa Maurice Halbwachse o neustálé proměně a aktualizaci historické paměti v nových kontextech a souvislostech.

Mgr. Vojtěch Čurda, Ph.D.

Pražská konzervatoř
vojtechcurda@seznam.cz

DOI: 10.14712/30298393.2025.15

Pavel JURÁČEK, *Deník IV. 1974–1989*

Praha, Torst 2021, 1 227 stran, ISBN 978-80-7215-681-8

Vydáním čtvrtého svazku deníků Pavla Juráčka uzavřelo nakladatelství Torst monumentální edici, zachycující životní osudy bezpochyby talentovaného scénáristy a režiséra nové vlny. Velkolepost této řady nespočívá jen v obsahu, ale i v rozsahu – součet všech čtyř dílů přesahuje pět tisíc stran (!). Juráček věnoval psaní deníků mimořádné množství času a zapisoval do nich s až grafomanským nasazením. Zejména v prvních třech dílech je patrná určitá pravidelnost, zatímco poslední svazek je v tomto směru odlišný. Pro recenzenta je velice těžké zachytit alespoň hlavní linii Juráčkova přemítání, které tak hekticky svěřoval papíru.

Samotné vydání čtvrtého dílu trvalo tři roky. Mezitím vyšla kniha *O Pavlovi*¹ od jeho poslední manželky Dani Horákové, která vyvolala dohady, zda zpoždění vydání posledního dílu Juráčkova deníku nebylo záměrné, aby měla Horáková možnost podat vlastní verzi jejich soužití. Tyto spekulace ponechme stranou. Faktem zůstává, že Juráček byl ve svých zápiscích nekompromisní, k druhým i k sobě. A právě tuto drsnou otevřenost čtenáři jeho deníků očekávají.

1) Publikace s názvem *O Pavlovi* byla již na stránkách časopisu *Marginalia Historica* recenzována.